

A Trianon-diskurzus kollaterális sérültjei

Sejtem, hogy ez az év Trianon jegyében telik el.

Fogalmam sincs arról, hogy a történészek mi újat tudnak mondani róla. A legfontosabbat mindenki tisztázta: a vesztesnek bűnhődnie kellett, ezáltal azonban a bűnhődésnek nem volt határa. Életemben nem találkoztam egyetlen emberrel sem, aki a trianoni békét igazságosnak találta volna. Napjaink Trianon-vitája nem is az igazságosságról szól, hanem az előzményekről és a következményekről. Trianon lett a múltba bezárt jövő, ebben teljesül ki a magyar trauma. A magyar szellemi élet abszurduma a temetetlen múlt, mivel nincs elég erő és akarat, hogy méltósággal temessük el a múltat. Minél harciasabb cikket olvasok Trianonról, annál jobban kiérződik belőle a nemzeti dekadencia.

Pár évvel ezelőtt éppen a *Temetetlen múltunk* című regényem írása közben az újvidéki *Matica srpska* olvasótermében a korabeli újságokat lapozgattam. Nem a politikai konklúziók érdekeltek – ezeket az emlékezetpolitika széljárása újra meg újra átértelmezi, vagyis ahány politika küzd egymással a közéletben, annyi Trianon-kép születik – hanem hogy kifürkésszek valamit annak a kornak az átlagemberéről.

Nem kívántam mazochista módon nyalogatni a sebeket, ezért nem az átpolitizált Trianon-trauma foglalkoztatott, hanem – a lehetetlenre vállalkozva – az emberek lelkiállapota. Íróként a *condition humaine* csábított, amely újabban az uralkodó irodalmi kánonok szerint elavult dolog, mert a sorsok szétporladtak, többé nincsenek sorsok, csak töredékek. A kallódó sorsok nyomába szegődve nem vagyok kíváncsi arra, hogy mit mondtak és mondanak a politikusok meg az ideológusok, sokkal inkább arra, hogy mit érzett az utcám népe, amikor hallotta azt a katonadalt, hogy „*Boszniának hegyei, / A fekete kövei / Az magyar királyé. / Mégis az a Szerbia, / Az a kutya Szerbia / El akarja venni*”. Mire gondolt a nagyapám Szenttamáson 1914-ben? Mire gondolt a szerb szomszédjával találkozva? Voltak-e titkos aggályai, fenntartásai, amikről nem mert beszélni, nehogy rossz magyarnak nevezzék? Mit gondolt a trianoni békepaktum után a poszttrianoni nemzedék tagjaként a nagyapám, aki arra kényszerült, hogy újrakezdje az életét? Miközben Magyarországon azt harsogták, hogy „nem, nem, soha!”, ő új nyelvvel, új szokásokkal, másféle modorral szembesült. Gondolt-e arra, hogy a magyar urak végzetesen utat tévesztettek, vagy csak az járt az eszében, amit a hivatalos propaganda szuggerált, hogy az egész világ a magyarok ellen van? Mit gondolhatott az átlagos magyar ember egy elhagyatott bácskai faluban? A békekötés után ugyanis Budapesten gyászolták a veszteséget és szónokoltak, Szenttamáson pedig dadogva tanulták az új nyelvet, amelyet rájuk kényszer-

rítettek. Sajnos, ezekről a hétköznapokról nem találtam hiteles személyes dokumentumokat.

Emlékezni kell rájuk, de hogyan és miért? A magyar közéletben két egymással szemben álló felfogás él. Az egyik szerint legjobb lenne megfedkezni Trianonról, mert a történeteket, az igazságtalan békét úgysem lehet jóvátenni, ezért a Trianon-diskurzus előbb vagy utóbb öncélú nacionalizmusba torkollik. A másik pedig annyira azonosítja magát a békekötés tragikumával, hogy képviselői lassan-lassan trianoni ámokfutókká válnak. Nem erre a vitára utalok, de nem is a szélsőségesekre, a Trianont politikai kitzúzóként használó demagógokra, akikről Németh László még idejében megállapította, hogy kard nélküli kardcsörtetők. Nem rájuk, hanem a Trianon-diskurzus kollaterális sérültjeire gondolok.

Kik azok?

A késő őszi napokban Budapesten jártam, s egy alkalommal A pontról B pontra kellett volna eljutnom. A budapesti városi közlekedés nagy tisztelője vagyok, élvezem, hogy az internet segítségével megtaláljam a megfelelő közlekedési eszközöket és útirányokat. Ezúttal azonban csődöt mondtam, s kénytelen voltam taxit rendelni. A sofőr rendes volt, vezetés közben szívesen elbeszélgetett velem. Kiderült, hogy nem heves kormánypárti, de nem is meggyőződéses ellenzéki. Inkább tépelődő, helyét kereső, jó szándékú, tanácstalan ember. A célhoz érve kikapcsolta a taxiórát, és felém fordulva feltette a kérdést: Mivel Újvidékről jött, csak ezt szeretném kérdezni, hogy visszanyerjük-e valaha azt a várost? Látva ártatlan tekintetét, megsajnáltam, és a lehető legdiplomatusabban elmagyaráztam neki, hogy erre nincs többé remény. Gondterhelten bólogatott. Nem ellenkezett, de látszott rajta, hogy rosszulesett neki a válaszom. Bizonyára igaza van az úrnak, de mégis nagyon nehéz ezt elfogadni, mondta.

Mindezt nem említeném, ha az utóbbi években nem találkoztam volna Trianon effajta kollaterális sérültjeivel a Vajdaságban is. Ezek az életérzések a jugoszláviai háborúk után egyre gyakrabban feltűnnek a Vajdaságban. Nem fűtik őket irredenta ambíciók, nem a gyűlölködők hangját hallom vissza, hanem a reménytelenekét, s ez éppen akkor erősödött fel, amikor a közélet prominens képviselői mind hangosabban szónokolnak a nemzeti egységről, ám nem akarnak tudni arról, hogy a peremvidéken, a kisebbségben az erősen centralizált, homogén nemzeteszme megfelelési válságot idéz elő, ennél fogva a Trianon-narratívát hallva végzetes pesszimizmus keríti őket hatalmába. Ezt a nemzeti melankóliát érzékelve, az első poszttrianoni nemzedék szívóssággal párosult drámai helytállására gondolok, amelyről a Trianon-biznisz függvényében tevékenykedő üzletmagyarok (Németh László kifejezése) nem vesznek tudomást. Ha így haladunk, akkor lassan-lassan egy Trianon-rockopera szenvelgő statisztái leszünk.

Ennél többet érdemelne az első szívós poszttrianoni nemzedék, amely nem vész el a „Trianon-dekadenciában”, nem ragadta magával a szenvedéstörténeti eposz és pátosz, hanem elsősorban az alapozás foglalkoztatta, vagyis az, hogy elviselhetetlen és lehetetlen körülmények között miként erresszenek mély és erős gyökeret, hogyan váljanak versenyképes kisebbségi

polgárokká. Lehet, hogy akkor született meg az a kisebbségi krédó, hogy a kisebbségi embernek kétszer annyit kell teljesítenie, hogy egyenrangú legyen saját államának többségi polgáraival, de az anyaországiakkal is. Mert a kisebbségi itt is, ott is kisebbségi.

Az akkori idők vajdasági magyar közhangulatáról nem kis tanulsággal olvasom ifjabb Dévavári Zoltán remek, az „új otthonteremtés” energiáját feltáró, *Új partok felé* című könyvét, amelyből kiderül, hogy a szabadkai *Bácsmezei Napló* című napilap színvonalas vitáiban olyan kérdések merültek fel, amelyekre ma sincs következetes válasz. Valódi viták zajlottak. Fájdalommal gondolok arra, hogy az alapozó nagyapák racionálisabbak és szívósabbak voltak. A jelenlegi kisebbségi közélet távolról sem olyan sokszínű, mint az „új otthonteremtés” idejében. Volt benne méltóságtudat, és vállalták a hiteles párbeszédet. Legjobban a saját erejükben bíztak, nem voltak az anyaországi „hírmondók” tapsoncai. Igaz, ehhez olyan színvonalas napilap kellett, mint amilyen a Bácsmezei Napló volt. Hogy napjainkban miért nincs ilyen párbeszéd, miért nincs olyan színvonalas napilap, azon érdemes elgondolkodni.

A *Bácsmezei Napló* természetesen nem számított kivételnek. Hunyady Sándor – olvasom a *Családi album* című önéletrajzi regényében – a trianoni békekötés után visszatér szülővárosába, Kolozsvárra, ahová már bevonultak a románok, tehát világos volt előtte, hogy kisebbségbe kerülnek. És mivel találkozott? Pezsgő közélettel, gazdag színházi élettel, a nagy példányszámú újságok színvonalas cikkeivel. „Bőség és szellemi föllendülés volt, a magyar kisebbség minden kulturális és gazdasági megmozdulása fölött valami tiszta komolyság lebegett. Méhmunka folyt, mézgyűjtés.”

Mindezek után elégedetten veszem a kezembe Hunyady Sándor *Feketeszárú cseresznye* című darabját. A kolozsvári születésű író drámájának helyszíne Bácska. Felfigyeltem benne azokra a „titkokra”, amelyeket a *Matica srpska* könyvtárában kerestem. A cselekmény a Nagy Háború végén játszódik, felvonulnak a jellemes magyarok és szerbek, de velük együtt a hasonlesők, a képmutatók is. Hunyadi Sándor Irina személyével megalkotta a szerb drámairodalomban is ritkaságszámba menő szépséges szerb hősnőt, akiben több volt a nemzeti büszkeség, mint a nagyszerb demagógokban, de erkölcsi érzéke a büszkeségénél is nagyobb és tisztább volt. Ez már dráma, és nem propaganda. Megjelenik a magyar főbíró is, aki a többségbe került nemzet előtt példát mutatott a másság megbecsülésében és erkölcsi tartásban. Nagyon sajnálom, hogy ezt a drámát nem a vajdasági magyar és szerb színházak mutatták be, de amint olvasom, Szócs Artur rendezésében nagy sikerrel vitte színre a miskolci Nemzeti Színház. Sajnos, Miskolc messze van, s nem tekinthetem meg az előadást, de nagy kár, hogy a budapesti József Attila színházi vendégszereplése után ez az előadás nem jutott el a Vajdaságba. Bizonyára a magyar és a szerb nézők is döbbenet távoztak volna az előadásról, és igazi Trianon-katarzisznak lettek volna részesei. Sokkal nagyobb hatású lett volna, mint a sokmilliós támogatást élvező Mága Zoltán vendégszereplése, aki többek között ügybuzgón húzta a nótát a kisebbségi pártvezetők fülébe.